

HISTÒRIA DE LES ELITS O DE LA COL·LECTIVITAT? VILASSAR A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XVI

Benet Oliva i Ricós

Anem a analitzar com a estudi de cas el Vilassar de la primera meitat del segle XVI, un període que a nivell local queda normalment com de transició i sense canvis, quan realment és el moment clau en el trànsit entre dues èpoques, dels darrers temps medievals a l'empenta econòmica i social de l'alta edat moderna. I ho anem a fer des de tres enfocaments metodològics ben diferents: Un primer tradicional prenent com a subjecte històric l'elit que governa el senyoriu, Francesc Desbosc i de Pau, un senyor que ha passat habitualment força desapercebut quan realment fou un personatge clau que reconstruí el que semblava un senyoriu finiquitat i inicià els conflictes que marcaran els segles XVI i XVII. Tot seguit centrarem l'estudi en la comunitat, un petit nucli rural aparentment estable en aquests anys, però que és quan de fet s'hi estableixen les transformacions demogràfiques, socials, econòmiques, institucionals i ideològiques que porten a l'edat moderna i ho farem des d'una perspectiva de temps breu, a partir dels acontejaments concrets que dibuixen aquests canvis. I finalment, aplicarem un temps llarg, centrant-nos en una història més etnològica i de continuïtats que ens permet entendre la comunitat com una llarga etapa entorn a les nissagues, les masies i les costums locals amb petites evolucions. Diferents lectures que complementen i ens apropen a comprendre el paper de l'època.

I - L'HEREU DEL SENYORIU

Per fer l'enfoc tradicional, presentem una figura que ha passat força desapercebuda, però que realment fou el reconstructor del senyoriu feudal dels Desbosc, el ciutadà barceloní Francesc Desbosc i Pau. El 22 d'octubre del 1505 una sentència adjudicava l'heretat Desbosc al fill Francesc Desbosc i Pau, després d'haver mort intestat tant el pare Pere Miquel com la seva germana gran Magdalena de nou anys.¹ En prendria possessió tot seguit, excepte del recinte del castell de Burriac, tot i el conveni signat pel pare: Pere Joan Ferrer moriria el 1512 carregat de deutes i aleshores el castell seria embargat pels acreedors que el subhastarien, seria comprat per la universitat de Cabrera... i fins a l'any 1532 Francesc Desbosc no en podria prendre finalment possessió efectiva en aplicació del dit conveni.²

Tot seguit Francesc va per posar els afers al dia. El mateix 1505 tocava la investidura del feu del terç del delme a Honorat Dimes de Muntanyans com a hereu del domini eminent original que havien ostentat els Castellvell succeïts pels

Montcada, amb el corresponent cobrament del lluïisme.³ També el 1505 obté un breu pontifici que li concedeix tenir capella i altars per celebrar missa.⁴ Seguint amb la tradició familiar, Francesc destinaria els beneficis de Sant Vicenç instaurat a la capella del castell de Burriac i el de Santa Maria *l'Antiga* a l'església parroquial de Vilassar, ambdós sota el seu patronat, al germà menor Benet Desbosc, que així era assignat a la carrera eclesiàstica amb les corresponents rendes. Però calia restituir aquestes, per tant l'any següent donava poders per capbrevar i fer rendir les terres assignades a aquests beneficis i feia nous establiments per posar en actiu algunes peces de terra que romanien ermes.⁵ I de manera significativa, el 1509 trobem un manament de la Batllia general de Catalunya a Francesc Desbosc perquè mostri els títols dels castells de Burriac i de Vilassar. Tot seguit trobem la seva confessió conforme «tingué els massos cases terres e termens de dit Castell en perpetuo franch alou, excepto lo Castell sols e lo puig de aquell»; que es reitera el 1511 i declara de nou posseir el «Castell y puig de Sant Vicenç per Rei, però el castell terme i possessions del Castell de Vilassar el té en el seu propi lliure y franc alou; i el delme de Cabrera no el posseix el dit Bosch».⁶

Francesc havia cobert un primer objectiu vital: Recuperar i refer el senyoriu Desbosc. Ara tocava recuperar els objectius històrics pendents del llinatge: Aconseguir ampliar els poders del senyoriu per prestigi i per extreure més renda, i l'ascens del llinatge a la petita noblesa. Els seus avantpassats no ho havien aconseguit, però ell, d'acord amb l'esperit de l'època, estava disposat a fer el que fes falta. I ho faria. La primera condició per aconseguir aquests objectius passava per gaudir del favor de la casa reial. I en aquests serveis a la casa reial hi ha dos aspectes culminants: Com a membre de la bossa de ciutadans honorats de Barcelona, formà part durant trenta-i-vuit anys del Consell de Cent i és l'única persona extreta en dues ocasions, 1533 i 1542, com a conseller en cap de la ciutat... i sempre en actitud obedient, com ell mateix explica en una carta al rei «ab tot que ab la oportunitat de trobar-se V M^{at} en moltes Corts de Monçó, ahont yo me trobave president d'esta Ciutat y me agués dextat ànimo per suplicar a V M^{at}, y al bé y tranquilat de la pròpia pàtria y república, o agués convertit en propi y particular benefici, stimant més qualsevol pèrdua que tal renom».⁷ Això no era del tot cert: Actuà com a síndic de la ciutat en la cort de Montsó de 1530 i des de la mateixa sagristia de l'església de Montsó va presentar una súplica al Rei perquè acceptés un nét dit Ferran com a patge.⁸ A més, també recorda els serveis prestats directament per la família «Pere des Bosch germà meu morís en servey de V M^{at} en la guerra de Ràvena [1513], e Galceran das Bosch fil meu morí en lo Castell Sant Àngel al temps que V M^{at} passà a la coronasió, y en lo siti de Perpinyà mon fill y hereu Miquel des Bosch ab dos cavalls, e últimadament en la persecució dels adelats que tenien aquest Principat soportant perils y molts gastos posant ne molts en mans del Illtre. marqués d'Aguilar».

Francesc utilitzaria aquest conjunt de serveis i influències per enfortir la seva autoritat en el senyoriu Desbosc. D'entrada calia posar al dia el control de les rendes. Així, el 1532 demana territori per capbrevar⁹, concessió reial que obté el

1537.¹⁰ Com a resultat s'han conservat tres capbreus: del notari Benet Joan dels anys 1537 a 1542 i del notari Francesc Martí *major* dels anys 1540 a 1554 i de 1542 a 1557.¹¹ Amb tot, la peça més simbòlica seria l'obtenció el 1545 del privilegi de trobes o ribatges. Però això es faria argumentant que es tractava de la confirmació d'un privilegi anterior de 1352.¹² Ara bé, hi ha un petit detall: Aquesta suposada concessió de 1352 no apareix per enlloc i algú se'n devia adonar ja que tot seguit té lloc un «capítol de Visita, ab que se suspen a Ferdinando Maymó, Batlle General, per haver fets uns establiments per poch preu e signanter lo establiment fet de las trobas de Mar a favor de Miquel Desbosch».¹³ De manera complementària, detectem la referència de 1547 a una ratificació i nova venda reial a Miquel Desbosc de les aigües de Vilassar, Cabrera i Argentona.¹⁴ Tot seguit en fan ús: trobem l'establiment dels Desbosc a molt homes de Cabrera d'aigua per regar.¹⁵

Quedava un darrer objectiu: Recuperar les jurisdiccions comprades per Pere Desbosc al rei el 1354 i perdudes a partir dels privilegis reials concedits a les universitats l'any 1419 i sobretot els de 1480. Per això, recuperarien el plet històric com podem llegir en la citada carta que adreça Francesc al rei:

«Emperò ara trobant-me en lo meu Castell de Villasar astich sofrint los incomodos y mals de la decrepitud, asent se de present contra mi alsats y coadunats los dits pagesos de Villasar y de Argentona, perseverant en lur mal us y costum, volent me ocupar los rendals y comoditats de mon patrimoni, fent ho de fet y sens medi de justisia y per portar ho abans que muyre si Déu serà servit lo que los meus an comensat y ab justisia duran a total clerisia y fi y levar sa fabricada ..... dits pagesos prenen; soplica quant benignament a V M^{at} li plasia consedirme huna instancia ... dit procès de la causa de suplicació a cautela ... qualsevol temps a fy que continuant aquell ...»¹⁶

Però tot aquest conjunt de pressions sobre la comunitat pagesa generarien una reacció, una recuperació del clima antisenyorial. Són moments de clares derrotes senyoriales just a la mort de Francesc: el 1551 privilegi reial als Eroles per aixecar una torre de defensa al seu mas (actual torre de can Mayans) i una altra torre al forn de mar que trenquen el monopoli defensiu, el 1553 privilegi reial de confirmació de les jurisdiccions a les universitats i establiment de la carnisseria, maltractaments a una pagesa per no pagar els censos ni donar penyora, negativa del batlle reial a donar assistència per executar als oficials del senyoriu, avalots i escàndols en intentar cobrar... Finalment el 1567 Miquel Desbosc reclamava a l'Audiència les jurisdiccions civil i criminal i el senyoriu sobre la pescateria... Però aquest plet donaria moltes giragonses i esdevindria *immortal*.

I com aconseguir privilegi de noblesa? D'entrada, Francesc mateix havia enllaçat amb Violant de Cartellà i Santceloni, una filla del *militis* Pere de Cartellà, senyor de Cartellà de Folgans. Tot seguit prepararia el seu fill i hereu Miquel des Bosc per a l'ascens al cobejat estament nobiliari: el 1524 pactaria el matrimoni d'aquest amb Anna Joana de Bellafilla i Llull, filla d'uns cavallers que formaven part de l'elit més exclusiva de la ciutat. En els corresponents capítols fa hereu del

conjunt del senyoriu a Miquel, per això a partir d'aquesta època aquest signa documents diversos relacionats amb aquesta heretat¹⁷... i a més s'inventa una nova denominació que apareix per exemple en els capítols de la seva filla de 1553: *Miquel des Bosch y de Vilassar*¹⁸, volent aparèixer com hereu dels nobles Montornés i Tagamanent que havien ostentat la castlania de Vilassar que posseïa en franc alou... però era per compra dels Sant Vicenç el 1273¹⁹ i. haurà de cercar altres vies per justificar l'ennobliment.

La solució seran els mateixos Sant Vicenç: A partir de 1556 hem trobat protocols seus com a *Miquel des Bosch de Sant Vicens y de Vilassar*.²⁰ Evidentment, una falsificació. Finalment, el 1563 arribava el somniat títol de noble per concessió reial. Però per donar aquest pas, havien àdhuc falsejat l'arbre genealògic de la família: S'havia inventat una filla -única!- del primer Pere des Bosc, la qual argumentaven que s'hauria casat el 1353 amb el darrer descendent dels nobles Sant Vicenç, els anteriors senyors dels castells de Sant Vicenç i Vilassar... amb la condició vinculant que els descendents havien de conservar com a cognom des Bosc! A partir d'aquest moment, passaren a dir-se com a «tradicció» familiar *Desbosch i de Sant Vicenç*. No hi ha com poder escriure's a mida la pròpia història. «Llàstima» que els notaris conservessin els protocols originals en els seus manuals i, un cop localitzats, ens han permès reconstruir-ne la història. O, almenys, una versió més propera a la realitat.²¹

L'any 1551 Francesc Desbosc signava el seu testament: Confirma com hereu al fill Miquel. Destaca una deixa de set lliures per «vestiments, palit y altres ornaments» per a l'altar de Santa Maria dins l'església parroquial de Vilassar... condicionat a que es pugui utilitzar per dir missa també en la capella del castell. També confirma el llegat de sa muller Violant en el seu testament de 1509 d'una missa anyal per la festa de Sant Sebastià a la capella del castell.²² Una devoció per protegir-se de les epidèmies de pesta enmig d'una època de flagells. Aquesta nova devoció dintre del terme de Vilassar tindria un èxit especial: El persistent assot de la malura portaria als vilassarencs a assumir-la com a pròpia i n'erigirien una capella específica l'any 1570 que encara avui es pot visitar. Les elits lideraven i seguien inspirant la religiositat popular. De moment. Seria el proper camp de batalla.

Ara si que podem dir que aquell 1505 havia estat el punt de partida d'una nova –i llarga– etapa per al senyoriu dels castells de Burriac i Vilassar. Podia haver-se dissolt ja el règim feudal en aquella zona tan propera a ciutat, però no fou així. Suposava un gran canvi que marcarà l'època altmoderna: Reconstrucció d'un renovat règim senyorial, integració en una nova petita noblesa de Barcelona amb feus al rera país, plets de les comunitats en comptes de revoltes, canvi de religiositat amb la contrareforma, augment de les distàncies estamentals i espais de separació... Però la natura del nou estatus era diferent al de l'època baixmedieval: Fracassada –o derrotada– la cultura ciutadana enmig de les crisis quatrecentistes, neixia una nova classe per dirigir el nou estat modern, la dels funcionaris i els seus estatuts anàlegs, compartimentada en estaments hereditaris, basada en la recuperació de privilegis de concessió reial que garantien serveis i lleialtat al nou sobirà.

II - LA COMUNITAT

Però aquesta no era la història dels vilassarencs del període, tan sols una part de les seves vides, la relacionada amb la superestructura feudal heretada que es regenerava. Si volem entendre com vivien cal convertir-los en el subjecte central i estudiar al conjunt de la comunitat. Estem parlant d'una comunitat de 78 focs el 1497, que equivaldrien a 390 vilassarencs (a raó de 5 per foc), els quals baixen a 75 en el fogatge de 1553.²³ El nou gran flagell són les epidèmies que periòdicament assolen les comunitats locals. Destaca la pesta de 1530: Els llibres d'òbits de la parròquia ens permeten detectar una gran mortalitat associada a un brot epidèmic que provoca 115 difunts dels quals 51 són albats (des de març, ja que d'abans no hi ha dades, tot i que, per comparació amb pobles veïns, deduïm que començà per febrer). Prop d'un terç de la comunitat, en paraules de Conrad Curtó, «xifra que no seria superada fins a [la gran pesta de] l'any 1651". Per reposar-se d'aquest gran daltabaix i com a mecanisme autoregulator, la natalitat es dobla fins a la dècada de 1550.²⁴ A més, detectem clars indicis d'immigració per omplir el buit com una llista de «Los considerats strangés en la peròquia de Vilasar 1539» que suma 38 nouvinguts, bàsicament mossos per als massos i majordomes per a les llars. Una primera onada que s'anirà consolidant i incrementant, tot i que no surten encara als fogatges, elaborats inercialment pensant en la fiscalitat més que en els transitoris.²⁵

La incipient reactivació econòmica requería ma d'obra nouvinguda per a les activitats agràries dels masos tradicionals i per a les noves activitats com els forns de vidre. Vers 1527 detectem l'establiment d'un forn de vidre en l'andana litoral al voltant del qual s'instal·laran un primer nucli de treballadors, que junt als masos propers generaran un nou veïnat de mar el qual anirà creixent i s'hi formarà una generació de vidriers com els Tremolet els quals instal·laran el seu propi forn a l'actual plaça vers 1557.²⁶ Per tant, tot i no disposar de dades fiables, els indicis apunten que durant aquests anys augmenten el nombre de vilassarencs dedicats a activitats menestrals.

També detectem un augment de les activitats entorn al mar, simultanejades amb les activitats agràries. Així trobem els primers indicis de vilassarencs dedicats al comerç marítim com els Mir de mar. Per exemple, l'any 1533 consta un viatge des de Narbona a Barcelona d'Antoni Mir per portar bales de pastell per a un mercader barceloní o el 1547 trobem el contracte per aprendre l'ofici de mariner de Joan Coter, fill d'un rajoler del Masnou, amb el «mestre lo art de la mar» Antoni Mir per tres anys, «navegant hi pescant ab dit Mir o ab qui ell voldrà. També si sie cas que dit Mir li fes fer lo art de pagès...». Són dades que sovintegen al voltant dels petits ports del Maresme, una competència clara al port barceloní amb l'avantatge de suportar menys càrregues fiscals. La reacció barcelonina a aquesta competència «deslleial» és immediata i així trobem ja l'any 1527 com a rèplica una concòrdia entre els jurats de Mataró, Argentona, Cabrera, Vilassar i Premià per defensar-se conjuntament

«sobre les diferències que te lo Senyor balla de Barcelona ab les leudes de Madiona que té ab la vila de Mataró e ab les dites parròquies, pretenent dit balla que qualsevol robes e mercaderias que vinguen de ponent o de hon se vulla ques posen en la plaja de Mataró o ab qualsevol de les dites parròquies, són obligades en pagar leuda. E per só, los Jurats de la dita vila de Mataró, vist que may en ningun temps tal dret de Leuda no ses pagada, ni solament demanada, ni és memòria de gent que sia stada demanada, ni tal cosa ells dita leudasió no tenen possessió de rebre tal dret, ni altre, ni tampoch les de Mataró ni de les parròquies de dit pagar.»²⁷

Aquesta singularitat de «ports francs» al costat de la ciutat marcarà decisivament el creixement dels pobles de l'andana litoral al llarg de l'època moderna.

Però l'objectiu últim d'aquests estrats menestrals era ascendir a pagesos, és a dir, acumular un capital en terres per cultivar, cosa que mesurava el nivell social de cadascú en aquestes comunitats rurals. Per exemple, trobem el cas dels Roure: L'avi Bartomeu Roure s'estableix a Vilassar a finals del segle XV com a paraire, els seus fills ja consten com a pagesos i se'ls estableixen masos: Al fill Ceprià els masos Artail i Riera de la sagra i a Bartomeu el mas Vidal de la Penya; mentre la filla Elionor enllaçarà amb el barber Pere Perull i el fill d'aquests, Jaume Perull i Roure es casarà amb Eulàlia Bonavia, filla d'un mercader barceloní i com a tal ingressarà en la matrícula, sent el primer mercader matriculat conegut sorgit del Vilassar modern. Com a mostra de les seves activitats, l'any 1552 Jaume Perull i el sogre Bonavia arrendaven conjuntament el terç del delme de Vilassar a Desbosc.²⁸

La universitat de Vilassar pren forma jurídica pel privilegi reial de 1480 confirmat el 1553. Els òrgans de la Universitat sorgeixen a partir del Consell General de caps de casa i són el batlle reial per a l'administració de la justícia civil local, els jurats, el clavari i els homes de Consell, a més dels oficis que vertebran la vida parroquial. El sistema d'elecció d'aquests òrgans varia amb el temps: entre 1480 i 1516 és a més veus i amb paritat entre les valls de Vilassar i de Cabrils, a partir de 1517 per cooptació pels sortints dels entrants i és manté la paritat entre les valls, però el 1594 s'introdueix la insaculació que trencarà la paritat i fomentarà el conflicte territorial.²⁹ Tenim la cort local del batlle reial per a la petita justícia civil. Com podem llegir en la crida de 1542, «Sobre lo tenir juý»: «diu y mana a tot(h)om generalment que en los días que tindrà juý ordinari o Cort per los dits parroquians, stadans o forastés o altres, si algú o alguns seran sitats ab instància de part o del fisch, que compareg(u)en devant dit honor(able) balle al lloch a(h)ont los serà manat en la hora assignada per dit balle per donar rahó de les demandes...».³⁰ Continuen com a carrer de Barcelona, cosa que recorden el 1527 per estalviar-se de pagar el coronatge del Rei³¹, però -com hem vist- no per pagar la lleuda de Mediona.

La violència marca la vida quotidiana dels vilassarencs de l'època. Hem localitzat una crida de 1542 que dóna un conjunt de prescripcions per al seu control.³² Per exemple,

- «Sobre las armas»: «que no sia ninguna persona, axí del present terme com altra, qui gosi ni presumescha portar spasa en la ma ni a la correga, sinó que sia ben gornida a la beyna...».

- «Sobre los aguayts»: «si alguns, hu o molts, seran trobats en aguayt dins lo present terme de Vilassar, axí de nits com de dies (...) axí ab armes com sens armes...».

- «Sobre lo congregar gent»: «considerant que los ajusts y aplechs de gent, axí ab armes com sens armes, és molt danyós y perillós a la cosa pública, per los quals se segueix molts danys e inconvenients, e irreparables, axí públichs com privats (...) mana que no sia (permés) congregar o ajustar gent...».

L'explicació d'aquesta violència quotidiana la podem trobar en part en les lluites de bàndols i les bandositats, un dels grans flagells. Per exemple, les treves de 1514 que imposen la pau en la lluita de Lledons contra Garaus, una autèntica guerra civil dins de la vall del veïnat de Cabrils que s'exten al conjunt del Maresme: En el bàndol dels Lledó hi trobem citades 68 persones de 13 pobles i per part dels Garau 78 persones de 8 pobles.³³

A la violència del propi territori, cal afegir-hi la generada pels atacs exteriors com les temudes escomeses dels «moros». A manca de dades documentals d'atacs concrets, detectem les reaccions: L'any 1544 els jurats de Mataró acordaven posar-se d'acord amb els de Vilassar, Premià, Argentona i Cabrera per posar un home a «talayaejar» a Montcabrer.³⁴ Per juliol de 1550 els Lledó de mar signen un debitori de 26 lliures per pagar el rescat dels seus fills «qui fuerint capty et captibury a sarraceny in dicto loco de Vilasario in dicto loco del Rial del Pou». Davant d'aquest atac, el 1551 s'aixequen les dues primeres torres adossades a masos pels vilassarencs més benestants: al mas Aroles –actual can Mayans- i al forn de vidre dels Sala –actual can Nadal-. Se n'aixecaran vuit fins a finals de segle, un veritable desafiament al monopoli defensiu dels senyors del castell que generarà els corresponents plets.³⁵

En el camp de les mentalitats, el cinc-cents és el gran segle del catolicisme o la reforma catòlica, un procés de profunda confesionalització i alhora de contrareforma davant altres corrents cristianes. En el nostre cas, hi podem distingir tres fases: una primera entre 1480 i 1560 de prereforma (1545-1564: Concili de Trento), una segona fase 1564-1580 de post Concili de Trento i ja una tercera entre 1580-1615... d'implantació de la contrareforma. La primera fase 1480-1560 suposa una prereforma, els primers indicis d'un canvi en l'interès per la religiositat, un conjunt d'inversions col·lectives que suposen un gran salt, entre les que destaca l'erecció / ampliació de l'església parroquial:

- 1511-1519: Construcció de la nova església parroquial
- 1520-1533: Construcció i pintura del retaule major dedicat a Sant Genís d'Arlès
- 1536: Encàrrec de la veracreu d'argent a l'argenter barceloní Pere Prior
- 1551: Compra d'un encenser d'argent a l'argenter Miquel Garriga
- 1552: Retaule de la capella de sant Cristòfol...³⁶

Una de les grans lacres de les parròquies eren els rectors absentistes i arrendadors, que obtenien la rectoria d'un lloc com a font de rendes, però l'arrendaven a un altre que n'exercia les funcions. Durà des de la concòrdia de 1423 fins al final del Concili de Trento el 1563. Un bon exemple, Climent Mai i Rovira, obtentor de la rectoria (absentista) de Vilassar entre 1536 i 1564.³⁷ Era germà de Miquel Mai, humanista i polític, canceller i secretari de Carles V, per Martí Riquer, «el més alt personatge que Barcelona donà a l'erasmisme català». Fou abat comendatari de Ripoll entre 1535 i 1576. L'any 1574 fou processat per la Inquisició per proferir paraules herètiques... i multat. Evidentment no actuà realment a Vilassar.

Acompanyant aquestes millores materials i en el marc de la creixent confessionalització, detectem en la crida de 1542 una nova defensa de les bones costums i moralitat –igual que a altres pobles de l'entorn com es pot llegir a la crida de Mataró de 1471³⁸–, per exemple comença per la prohibició de blasfemar de Déu i la Verge Maria:

«atessa la gran offensa que cada dia és feta a nostre Senyor Déu per lo gran abús que continuamente se fa de jurar y blasfemar de Déu per las personas que no temen a Déu ni a la correcció temporal; per lo qual jurar y blasfemar se ha de creure que nostra Senyor Déu dóna a nosaltres morts, pestilències, fams, g(u)erres e altres infortunis, que per ventura no faria si ditas coses eran punidas y castigadas (...) mana que qualsevol persona de qualsevol grau stat o condició sia, que no gosi ni presumescha palesament ni una vegada jurar y blasfemar lo nom de Déu ni de la Verge Maria (...) farà X sous (...) si serà el cas que ni aurà alguns que no pugen pagar la dita pena o penas, en tal cas per quiscuna vegada que auran fet semblant jurament o renegament hagen star sinch dies a la presó dejunant a pa y aygua...».³⁹

L'any 1525 té lloc la constitució de la Confraria del Santíssim Sagrament o del Corpus a l'altar major, confirmada pel privilegi reial de 1549.⁴⁰

III - LA LLARGA DURADA I LES CONTINUÏTATS

Anem finalment a veure aquests fets en una perspectiva de llarga durada i de les continuïtats com la història de les nissagues i les seves masies, les estructures familiars, els costums i l'esperit col·lectiu en el marc de comunitats pageses historiogràficament silencioses. Pierre Chaunu i el Centre d'Investigacions d'història quantitativa de Caen defineixen com «el gran fet immutable en la dialèctica de l'home i de l'espai des del segle XII-XIII fins a finals del segle XVIII, l'existència de comunitats d'habitants (confoses amb les parròquies en només un 80 per cent) d'un sol encuny al llarg de tota aquesta civilització camperola tradicional en la llarga durada...». Que representa aquest mig segle en aquesta periodització de llarga durada?

- Continuïtat en les nissagues i les masies com a eixos vertebradors de la comunitat, però amb canvis en la jerarquies internes, fins el punt que s'esborren per raons biològiques dues de les nissagues que han liderat la comunitat el darrer segle i mig, els Artail i els Eroles, mentre se'n conformen d'altres que prenen gradualment el relleu com els Isern o els Colomer.

- Continuïtat aparent en el nombre de vilassarencs, tot i el daltabaix per les epidèmies, especialment la pesta de 1530 amb la mort d'un terç dels vilassarencs; però de fet és ara quan comença una onada immigratòria d'occitans que un cop s'estableixin definitivament acabaran marcant unes importants pautes de creixement demogràfic. El mercat de matrimonis es redueix territorialment: A diferència dels molts matrimonis supralocals del segle anterior que teixien xarxes sobre el territori, es torna a centrar més en la pròpia comunitat i l'entorn més proper.

- Continua l'autogovern de la comunitat, on es consoliden les fórmules institucionals tot i que es mantenen les diferències socials entre nissagues segons patrimoni acumulat i la corresponent capacitat fiscal, però augmenta la jerarquització dins la comunitat amb nous mecanismes institucionals com la cooptació pels càrrecs i els nous privilegis institucionals que els doten de major autonomia i garanties de l'autogovern local front a altres poders.

- La continuïtat del règim feudal, transformat en senyorial detractor de rendes dominicals i despullat del domini jurisdiccional. El conflicte és avocat a l'Audiència.

- La parròquia continua sent un eix vertebrador, però canvia gradualment el seu paper amb uns rectors cada cop més residents i que exerciran un major control, una gradual institucionalització de la seva vessant econòmica i assistencial amb beneficis i capelles, presten més serveis i amplien els financers de prestamista amb els censals... S'obre una època única de grans inversions col·lectives en capital religiós començant per l'ampliació de l'església parroquial i s'introdueix gradualment una major confessionalització i per tant disciplinament social.

- Revolució de paper per canalitzar conflictes i controlar millor les estructures familiars i la comunitat: Augmenten registres i actes notariaus, especialment els nous llibres parroquials de sagraments, baptismes i defuncions, ja sense més interrupcions a partir de l'epidèmia de 1530. Els conflictes entre bàndols s'ofeguen forçant els oficials reials la signatura de treves. Trobem les primeres ordenances municipals de bon govern conegudes (1542).

- Es conforma gradualment una important renovació del calendari de festes i celebracions més allunyat de les vinculades al castell i més d'acord amb les noves i utilitàries devocions com el Corpus, sant Cristòfol o sant Sebastià.

- S'inicia un gran canvi en el paisatge: els boscos són arrasats per les necessitats dels forns de vidre, els requeriments per a les drassanes reials⁴¹, el proveïment de llenya a ciutat⁴², l'ampliació de l'amplada del camí reial per combatre els saltejadors ordenant cremar els boscos propers⁴³, les noves plantacions de vinya...

Amb aquestes notes no pretenem oferir una imatge exhaustiva d'aquest mig segle, però si que ens semblen suficients per rectificar la imatge tradicional del període amb un conjunt de canvis qualitatius que estableixen les bases d'una nova època. La superposició dels tres nivells d'anàlisi centrant-nos en la comunitat com a subjecte històric ens ha permès entendre el seu paper en una visió de llarga durada, una època de ròtula dintre dels més de mig mil·lenni que engloba el que des de l'escola dels *Annales* s'ha anomenat «civilització camperola tradicional».

NOTES:

1.- BC-APMM-517, plec Vilassar, núm. 163. Amb tot, Francesc ja venia actuant com a senyor dels castells com podem comprovar, per exemple, amb l'arrendament del molí d'Argentona de 15-X-1500 (ACA-PM-20, s/n entre f. 21 i 22, i 27r-v); o el 1501 amb la venda d'un censal o un establiment (APCV, *Speculum*, núm. 47 i 76).

2.- BC-APMM-325, llibre casa des Bosc núm. 12, f. 125r, núm. 302, 20-X-1532, donació dels jurats i universitat de Cabrera a F. I M. Desbosch del castell i puig de Burriach.

3.- APCV, *Speculum*, núm. 21.

4.- BC-APMM-325, núm 319.

5.- AHPB, sig. 283/2 i 5.

6.- ACA, RP, BGC, vol. 143.

7.- BC-APMM-269, full solt, s/d.

8.- APCV, *Speculum*, núm. 524.

9.- BC-APMM-554.

10.- BC-APMM-325, llibre 12, plica 2, núm. 38; i lligall 554, plec 31.

11.- AHPB, 262/84, 268/84 i 356/35.

12.- APCV, perg. 2-5-03 (A-14). ACA, RP, BCG, vol. 122.

13.- APCV, *Speculum*, núm. 529.

14.- BC-APMM-312.

15.- BC-APMM-21, índex registre 10.18.

16.- BC-APMM-269, full solt, s/d.

17.- AHCB, Notarial II.5 i AHPB, sig. 272/49.

18.- AHPB, sig. 356/3.

19.- APCV, *Speculum*, núm. 118.

20.- AHPB, sig. 356/28, 29, 30...

21.- El meu treball *La petita noblesa del Maresme. Tres trajectòries: Des Bosc, Ferrer i Sala* (s. XIV-XVII), Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, 2002.

22.- BC-APMM-317.

23.- ALEXANDRA CAPDEVILA I MUNTADAS, *Entre la vinya i el comerç. Els orígens de l'expansió econòmica del Maresme a l'època moderna*, Girona: Documenta Universitaria, 2010, pàg. 45.

24.- CONRAD CURTÓ I SOLER: *Aspectes sanitaris dels Arxius parroquials de Sant Feliu de Cabrera, Sant Genís de Vilassar, Sant Joan de Vilassar i de la Santa Creu de Cabriels, en els segles XVI, XVII i XVIII*, Barcelona: Universitat de Barcelona, tesi doctoral, 1990, pàg. 441 i 449.

25.- Com a indicis clars, el testament del francès Joan del Hulmo de 1532 (APSG-VD, manual 14, f. 23v), l'òbit del gascó Bernat Brognat el 1535 (APSG-VD, òbits 2, f. 32), el matrimoni de l'occità Bernat Sala de 1536 amb una vídua (APSG-VD, manual 15, f. 119v-122v, 12-II-1536), en el llibre de la cort de batllia de 1542-1552 trobem el 30-VIII-1543 unes treves forçades entre francesos, o llegim en la crida pública de 1542 «que no sia ningun gaschó francès o stranger lo qual no sia casat o que tinga casa pròpia o llogada en lo present Principat de Catalunya, qui gosi ni presumesca portar ningun llinatge de armes honestes...» (ACA-PM, B 122, llibre de cort de la batllia de Vilassar 1542-1552, f. 4r, 11-IV-1542, crida pública)... Quant a la llista de 1539, APSG-VD, capsa 6 diversos, s/c, «Los cons[id]erats strangés en la peròquia de Vilasar 1539».

26.- El meu article «Els Sala: entre vidriers i remences», a *V Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. L'arqueologia medieval en el Maresme. Actes (11, 12 i 13 de febrer de 2011)*, dins *Felibrejada. Butlletí del Grup d'Història del Casal*, núm. 94, Mataró, 2012, pàg. 135-147.

27.- ACA-PM-31, not. Joan Robert, comú 1524-1528, f. s/n post f. 231, 3-XI-1527, concòrdia.

28.- ACB, esposalles 9, f. 36r, 30-IV-1500, B. Roure & S. Valls. APSG-VD, capsa capítols matrimonials I, núm. 2, 24-II-1502, P. Perull & E. Roure; manual 9, f. 75v-76v, 16-IV-1515, establiment casa a B. Roure; manual 13, f. 28v-29v, 26-I-1530, testament de Pere Perull, barber de Vilassar; manual 29, f. 169r-174v, 3-VI-1592, inventari *post mortem* de Bernat Roure, paraire de Vilassar. AHPB, sig. 262/61, not. Benet Joan, manual 66 (1536), s/n, 10-IV-1536, definició compra mas Riera (à) Arengua; sig. 378/56, not. Joan Carles, II llibre d'establiments, f. 152r 153v, 9-III-1565, confirmació establiment del mas Vidal de Gordey als Roure; sig. 262/84, not. Francesc Martí, capbreu de Francesc Desbosc 1542-1557, f. 253-254, 13-II-1552, arrendament delme. BC-APMM-250, llibre de lluïsmes, f. 5v, 10-IV-1536, de Roure per la compra del mas Riera. BC, Escrivania de l'Hospital de la Santa Creu, manuals notaris, sig. Fol 93, not. Pere Janer, III manual, f. 68r-69r, 1518, cap. matrim. C. Roure & A. Tria; sig. Fol 383, not. Pere Jovells, I testaments 1541-1557, s/n, 8-I-1555, testament de Jaume Perull i Roure, mercader de Barcelona.

29.- JOSEP SAMON I FORGAS, «Paritat de Vilassar i Cabriels en el municipi del s. XVI», a *Butlletí del Museu Municipal de Vilassar de Dalt, Vilassar de Dalt: Fundació Pública del Museu Municipal*, 1985, núm. 1, s/n.

30.- ACA-PM, B-122, llibre de cort de la batllia de Vilassar 1542-1552, f. 1-8, 11-IV 1542, crida pública.

31.- JOSEP M. COLOMER: *Mataró al mil cinc-cents*, Mataró: Premi Iluro, 1969, pàg. 164.

32.- ACA-PM, B-122, llibre de cort de la batllia de Vilassar 1542-1552, f. 1-8, 11-IV 1542, crida pública.

33.- El meu article «1514: Lledons contra Garaus... i molts més. Sobre bàndols i bandositats al món rural català», a *XXV Sessió d'Estudis Mataronins. 25 de novembre de 2008. Comunicacions presentades*, Mataró: MASM & IMAC, 2009, pàg. 165-180.

34.- JOSEP M. COLOMER: *Mataró al mil cinc-cents*, Mataró: Premi Iluro, 1969, pàg. 117.

35.- JOSEP SAMON I FORGAS, «Notes històriques entorn de les torres de defensa dels masos de Vilassar», a *XII Sessió Mataronins, 25 de novembre de 1995, comunicacions presentades*, Mataró: MASM-M, 1996, pàg. 181-197.

36.- APSG-VD, manual 11, Llibre de comptes de la parròquia i de la Universitat 1509-1610, *passim*.

37.- APSG-VD, manual 97, núm. 1, 1539...

38.- JOAQUIM LLOVET: «La crida de les ordinacions fetes pels jurats de Mataró l'any 1471", a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, Mataró, núm. 118 (abril 2017), pàg. 41-42.

39.- ACA-PM, B-122, llibre de cort de la batllia de Vilassar 1542-1552, f. 1-8, 11-IV 1542, crida pública.

40.- ACA, Cancelleria, reg. 4203, f. 243r-246v, 28-III-1549, confirmació privilegi reial de confraria del preciós cos de Jesucrist de P^a de Vilassar. APSG-VD, manual 51, pròleg.

41.- APSG-VD, manual 11, f. 46r-47r, tall de 1535 per «treginar fusta per lo dit terma en la fàbrica de las galleres novament fetas en la ciutat de Barna.».

42.- Per exemple, diverses vendes de llenya de masos vilassarencs a barcelonins a AHPB, sig. 356/9, not. Francesc Martí, manual 1547-1548, gener a març de 1548...

43.- ORIOL BASSA I VILA & DAVID FARELL I GARRIGÓS & JOAN PUJOL I COLLET: *Coneguem Burriach i Montcabrer. Història de natura, història i paisatge*, Cabrera de Mar: Natura, 1994, pàg. 9.